

В.А. Косаківський, В.С. Рудь

ДОСЛІДЖЕННЯ БАГАТОШАРОВОГО ПОСЕЛЕННЯ БІЛЯ с. БУША

Over a period of three field seasons (2007–2009) the expedition of M. Kotsyubynskiy Vinnytsya State Pedagogical University conducted the research of the multilayer settlement in Busha village in Yampil Region of Vinnytsya Oblast. In 2009, excavations of the area of Trypillya culture previously studied in 2007 were ongoing; it was also prepared for conservation. The materials found here were related to the Middle Trypillya period (B I, B II) and the Early Slavic times.

Поселення в с. Буша розташоване у Середньому Подністров'ї, у місці впадіння р. Бушанка у р. Мурафа (ліва притока Дністра). Зі сходу, півночі і південного заходу воно природно захищене високими пагорбами. Площа близько 10 га. Його територія знаходиться переважно під сучасною забудовою, а інша частина входить до складу Державного історико-культурного заповідника (ДІКЗ) «Буша».

Археологічні пам'ятки Буші привертали увагу дослідників здавна. Ще у 1883 р. В.Б. Антонович відкрив і дослідив скельне приміщення з наскельним рельєфом, відоме сьогодні як Скельний храм. Вивчення цієї унікальної пам'ятки продовжив 1961 р. В.М. Даниленко, а у 1985 і 1987 рр. масштабні розкопки провів І.С. Винокур.

І.С. Винокур, провівши археологічні розвідки та зібравши численний археологічний матеріал, встановив, що на території Буші та в її околицях після трипільських племен мешкало населення доби бронзи (II тис. до н. е.). Ним виявлено також поселення скіфського часу (VI–IV ст. до н. е.), черняхівської культури (II–V ст.), ранньосередньовічне слов'янське селище (V–VIII ст.), давньоруське поселення (XI–XIII ст.) та пізньосередньовічний замок і місто. Отже, щонайменше від V тис. до н. е. територія сучасної Буші була замешкана безперервно.

Багато років вивченням історичного минулого Буші та її околиць, в першу чергу, виявленням пам'яток археології, займається О.О. Пірняк — директор ДІКЗ «Буша».

Розкопки у Буші у 2005 р. провадив С.М. Рижов та М.В. Потупчик. Ними досліджено трипільський «майданчик» на території середньовічного замку. Залишки житла було законсервовано, кераміку частково реставровано, а над розкопом зведено павільйон у вигляді трипільського житла. Проводиться музеєфікація цього об'єкта.

Протягом трьох польових сезонів (2007–2009 рр.) розкопки проводить археологічна експедиція Вінницького державного педагогіч-

Рис. 1. Кубок етапу В I в процесі розчистки

Рис. 2. Кубок етапу В I

ного університету ім. М. Коцюбинського, продовживши розпочаті у 2005 р. розкопки багатшарового поселення на території заповідника. Розкопками 2009 р. продовжено дослідження трипільського житла 2, частково розкритого в польовому сезоні 2007 р. Об'єкт планували музеєфікувати у складі ДІКЗ «Буша». Попри відсутність фінансування було вирішено все ж продовжити дослідження.

Розкоп було розширено на 2 м з північно-західної та північно-східної сторін. Таким чином, його розміри збільшились до 16 × 12 м, а загальна площа — до 192 м². Відтак, продовжено розчистку залишків трипільського «майданчика». Глиняна обмазка розміщувалася нерівномірно по площі розкопу, інколи у кілька шарів. Випал її якісний. Там, де обмазка не порушена, вона залягає суцільним шаром.

З деталей інтер'єру житла виявлено черинь печі зі слідами ремонту, про що свідчать нашарування обмазки різної товщини. Зафіксовано також фрагмент нижньої частини стінки печі. Поряд, у глиняній обмазці, знаходився розвал великої посудини з шершавою поверхнею (етап В I). Над обмазкою та у верхньому її шарі виявлено мальовану кераміку (етап В II), нижче, на рівні обмазки, а в окремих місцях і під нею — кераміку із заглибленим орнаментом (етап В I). Інколи кераміка обох періодів знаходилася поряд, оскільки культурні шари часто перевідкладені внаслідок неодноразового заселення цієї території в наступні часи, зокрема, і за Трипілля.

У північній частині «майданчика» знайдено фрагменти невеликої вимостки у вигляді неглибокого коритця? прямокутної форми. Гли-

няна маса вимостки подібна до складу обмазки житла.

У південній частині розкопу виявлено залишки слов'янської напівземлянки з піччю-кам'яною та товстостінною ліпною керамікою, якою зруйновано частину трипільського «майданчика».

Крім того, виявлено окремі фрагменти кераміки скіфського часу та пізнього середньовіччя.

Основні знахідки відносяться до трипільської культури: фрагменти кераміки із заглибленим та розписним орнаментами, знаряддя (з кременю, каменю, рогу і кістки), антропоморфна та зооморфна пластика.

Знаряддя праці представлені, головню, виробами з кременю — ножеподібні пластини, скребки, наконечники дротика і стріли з волинського кременю чорного кольору та з місцевого дністровського світло-сірих відтінків. Значна кількість відщепів з дністровського кременю, виявлена в розкопі, свідчить про місцеве виробництво, хоча за якістю такий креміль значно поступається довізному. Крем'яні сокири представлені двома цілими зразками, а кам'яні зернотертки — кількома фрагментами. Знаряддя з кістки та рогу: проколки, лошило і два фрагменти верхніх частин рогових мотик.

Етап В I. Кераміка цього періоду Трипілля представлена кількома групами: 1) посуд світло-коричневого кольору, зазвичай невеликих та середніх розмірів, найчастіше — кубки зі сферичним тулубом, циліндричною шийкою та слабо профільованими вінцями. Орнамент у вигляді горизонтальних та скісних ліній, виконаний канелюрами та гребінцевим штампом, вкриває всю посудину. Поверхня таких виробів, як правило, залощена (рис. 1; 2); 2) горщики великого і середнього розмірів бікопної форми з розхиленими вінцями, орнаментовані прокресленими заглибленими лініями, ямками тощо; 3) біноклевидний посуд з широкими конічними раструбами, циліндричним тулубом та фігурними перемичками, оздоблені також заглибленим орнаментом.

Антропоморфна пластика представлена двома фрагментами: плечовою частиною статуетки з конічним виступом замість голови та заглибленим орнаментом і частиною правої ноги великої статуетки, декорованої теж заглибленим орнаментом.

Етап В II представлений двома групами кераміки — кухонною та столовою. Кухонний посуд — горщики різних розмірів з широкими і високими вінцями та округлими плічками, прикрашені орнаментом у вигляді скісних та хвилястих ліній, ямок, розчосів, вдавлень,

наліпів тощо. У глиняній масі є значна домішка товчених мушель.

Столовий посуд виготовлений з добре відмученої глини, інколи з домішками піску. Випал добрий, колір черепка червонуватий. За формою ця група поділяється на біконічні амфори з покатыми плічками та лійчастими вінцями, грушоподібні посудини з вузькою конічною горловиною, кратери з великими лійчастими вінцями, невеличкі кулясті кубки, різновеликі сфероконічні миски, біноклеподібні вироби зі сферичним раструбом та кулястим тулубом. Здебільшого столовий посуд має монохромний (чорний або темно-коричневий) розпис. Основна орнаментальна схема — S-подібна петля, нанесена на амфори і кратери. Серед столової кераміки є чима-

ло зооморфних мисок на чотирьох ніжках. На вінцях наліп у вигляді голівки рогатої тварини та розпис чорним ангобом.

Антропоморфна пластика представлена фрагментами торсів кількох неорнаментованих жіночих статуеток, зооморфна — уламком передньої частини статуетки ведмедя (голівка і передні лапи).

Таким чином поселення у Буші багатошарове. Зафіксовано знахідки двох етапів трипільської культури (В I, В II), скіфського часу, ранньословянського періоду та пізнього середньовіччя. Крім того, у верхньому шарі, дослідженому в 2007 р., виявлено фрагменти кераміки чорноліської та черняхівської культур.

Розкопки цієї ділянки не завершено і законсервовано для досліджень у наступному році.

